

تاکیداتی برای توسعه پژوهش‌های اسنادی در ایران

دکتر ابوالفضل حسن آبادی^۱

برآیندی از بررسی پژوهش‌های اسنادی در تاریخ معاصر بیانگر آن است که استفاده از اسناد به عنوان یک منبع قابل استفاده در پژوهش‌های تاریخی به اواخر قاجاریه برمی‌گردد. در واقع استفاده از اسناد به تاریخ نگاری نوین در ایران در اواخر قاجاریه گره خورده است. بعد از یک قرن تجربه در زمینه اسناد به نظر می‌رسد که هنوز سوالات جدی در این زمینه وجود دارد. پژوهش‌های اسنادی انجام شده تا چه اندازه ای متناسب با نیازها و شرایط روز می باشد؟ آیا افزایش تعداد مراکز آرشیوی و به تبع آن زیاد شدن اسناد و دسترس پذیر شدن آن‌ها در نوع و محتوای پژوهش‌های اسنادی تاثیر گذاشته است؟ افزایش تعداد فارغ التحصیلان رشته تاریخ در مقاطع بالایی تحصیلی چه تاثیری بر پژوهش‌های اسنادی داشته است؟

بررسی تالیفات اسنادی در تاریخ معاصر بیانگر آن است که تعداد، تنوع و محتوای آن‌ها با توجه به افزایش تعداد در دسترس همخوانی نداشته و پژوهش‌های دانش مداری که خوانشی جدید از محتوای اسناد برای جامعه خوانندگان به همراه داشته باشد کمتر انجام شده است. در این میان بعضا تحقیقاتی به عنوان مبنا مورد توجه قرار می‌گیرند که مربوط به چند دهه قبل بوده و با استفاده از پتانسیل اسناد موجود در آن زمان نگارش یافته‌اند. جالب آن که بعد از نیم قرن هنوز علی‌رغم همه پیشرفت‌های صورت پذیرفته در حوزه پژوهش‌های اسنادی، کتاب‌هایی مانند "مقدمه‌ای بر شناخت اسناد تاریخی" و "مالک و زارع" کمتر تالیف شده است. علاوه بر ضعف در زمینه مبانی، در استفاده از اسناد و چگونگی پژوهش بر روی آن‌ها، کتاب‌های کمی نگارش یافته و عملا برای علاقمندان به سند، کتاب‌های آموزشی که بتوانند نحوه استفاده از آنها را آموزش دهند وجود ندارد. به نظر می‌رسد در زمینه ضعف در هر دو حوزه، یعنی مبانی و آموزش سهم دانشگاهها و مراکز آرشیوی به یک اندازه باشد. در دانشگاهها ارائه آموزش‌های آکادمیک بسیار کم بوده و فارغ التحصیلان نقش اندکی در پژوهش‌های اسنادی دارند. در کنار آن، مراکز آرشیوی نیز به امر آموزش و شناخت اسناد عنایت چندانی ندارند و عمده توجه خود را صرف آماده سازی و اطلاع رسانی منابع آرشیوی می‌نمایند. بررسی تعداد پژوهش‌های اسنادی در برابر تحقیقات تاریخی نشان می‌دهد که هرچند استفاده از اسناد به عنوان یک منبع مکمل برای تبیین حوادث تاریخی امری معمول و پذیرفته شده است اما با توجه به تنوع منابع آرشیوی و ارتباط آن با ارکان مختلف اجتماعی، سهم اسناد در تحقیقات اندک و غیر قابل قبول است و برای گسترش آن باید گام‌های اساسی در زمینه‌های زیر برداشته شود:

^۱ دکتری تاریخ محلی و مدیر اسناد و مطبوعات سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد استان قزوین رضوی،
ahassanabady@yahoo.com

- ۱- مطالعات میان رشته‌ای در تحقیقات اسنادی تقویت شود و نگاه‌های جدید در استفاده از اسناد لحاظ گردد. ماهیت متنوع اسناد می‌تواند ارتباط سندپژوهان و مراکز آرشیوی را با سایر حوزه‌های پژوهشی مانند علوم اجتماعی، مردم‌شناسی، باستان‌شناسی و حقوق را فراهم و زمینه‌های کاربردی آن‌ها را تقویت نماید.
- ۲- هر چند آرشیوها در چشم اندازه‌های کاری کمتر به مساله آموزش می‌پردازند اما در ایران به دلیل ضعف دانشگاهها در آموزش‌های آکادمیک در حوزه سندشناسی و سندپژوهی، ارائه دوره‌های آموزشی کوتاه مدت باید مد نظر قرار گیرد.
- ۳- سهم اسناد مردمی مانند قباله نامه‌ها، مباحعه نامه‌ها، اسناد خانوادگی به دلیل ارتباط بیشتر با مخاطبان باید در اولویت پژوهش‌های آرشیوی و حتی آموزشی قرار گیرد. این کار ظرفیت آرشیوها را برای جذب مخاطبان تا حد زیادی افزایش می‌دهد.
- ۴- ارتباط بیشتر بین دانشگاهها و مراکز آرشیوی همراه با ارائه دوره‌های مشترک آموزشی برای تلفیق تجربه و آموزش علمی می‌تواند زمینه گسترده‌تر شدن پژوهش‌های اسنادی را فراهم سازد.